

„Az egyházi iskolák jó hírének ma is van alapja” – Adalékok a hazai katolikus gimnáziumok történetéhez az Állami Egyházügyi Hivatal dokumentumai alapján (1962–1963), ^[1]

Az alább közölt források a hazai katolikus iskolák történetének és a politikai diktatúra egyházüldözö tevékenységének vizsgálatához járulhatnak hozzá. A dokumentumok a katolikus fenntartású gimnáziumok „szürke” korszakába, a 20. század második felébe nyújtanak betekintést. A tiszavirág életűnek szánt és rendkívül szűkre szabott felekezeti „oktatási rendszer” a méretéhez képest jelentős figyelmet kapott a pártállami diktatúra részéről, ezt az érdeklődést tükrözik a közölt feljegyzések is.

Bevezető

A 20. század negyvenes éveinek második felében, a diktatúra fokozatos kiépítésével egyidejűleg vette kezdetét a vallás- és egyházüldözés. Ennek részeként, 1946-ban indult politikai támadás a katolikus iskolák ellen, amelyeket két év múlva államosítottak is. Így szüntetve meg – egyebek mellett – az egyházi iskolák korábban jelentős szerepét a közoktatásban,^[1] aminek következtében fontos szellemi-erkölcsi értékek mentek veszendőbe. 1950-ben azonban a politikai játszmák „melléktermékeként” újraindulhatott nyolc szerzetesi gimnázium.^[2] Bár a katolikus oktatási rendszer korábbi méretét meg sem közelítette ez a „maximálisra minimalizált” katolikus gimnáziumi struktúra, a politikai diktatúra végéig, 1990-ig színesítette a szocialista oktatási palettát.

Az iskolák államosítása a pártállami diktatúra újabb győzelmét jelentette, ami egyszerre eredményezte a katolikus egyház egyre jelentősebb megtörését, valamint a rendszer társadalom felett gyakorolt kontrolljának növekedését. A vallásüldözés újabb lényeges állomása volt a szerzetesrendek feloszlata 1950-ben, végképp sarokba szorítva ezzel a katolikus egyházat. A szerzetesrendek szétszórata ellen küzdő püspökök és a pártvezetés között folytatott tárgyalások eredményeként annak ellenére született „megállapodás” nyolc gimnázium négy^[3] szerzetesrend fenntartásába adásáról, hogy azt az egyház a tárgyalások során nem kérte.^[4]

Piarista konviktus, tanulószoba-részlet, 1929

Forrás: Fortepan. Képszám: 43794

A visszakapott iskolákban a szerzetesek azt követően oktathattak, hogy letették az esküt a Magyar Népköztársaságra és annak alkotmányára. Az oktatás során az állam által diktált „működési elvek” szerint folyhatott a munka. Az egyezmény alapján ezen iskolák azoknak a szülőknek a gyermekeit vehették fel tanulóik közé, akik nem nyertek felvételt állami gimnáziumba, vagy akik onnan léptek át. Általánosságban elmondható: a gyakorlatban ez azt jelentette, hogy ezekben az intézményekben felülreprezentált volt azon tanulók száma, akiknek szülei az X-es kategóriába sorolt, B-listás katonatisztek és osztályidegenek voltak, és gyermekeik számára csak így vált elérhetővé a középszintű oktatás az 1950-es és 1960-as években.^[5] A korszak egészét tekintve pedig a szülők „erőszakos kommunista átneveléstől való félelme”^[6] és a felekezeti oktatás létező igénye^[7] ad magyarázatot az intézményt választó szülők beiskolázási stratégiájára.

Mind a nyolc iskola két-két párhuzamos osztályt indíthatott, a kollégiumba felvehető diákok száma pedig az összlétszám fele lehetett. Ez alól kivételt képeztek az esztergomi és a pannonhalmi gimnáziumok, mivel ott az összes diák kollégiumi elhelyezését engedélyezték. A diákokonban a diákok létszáma alapján megállapított számú nevelő dolgozhatott, továbbá osztályonként két tanár taníthatott. A katolikus álláspontot kifejtették ugyan a tanárok és használhatták saját jegyzeteket is, de a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak joga volt azokat felülvizsgálnia. A gimnáziumokban tanító szerzetesek csekély mértékű államsegélyt, azaz kongruát^[8] kaptak.^[9]

Ezen intézmények tanulóinak maximális létszáma összesen 2560 fő lehetett, érettségig pedig 640 diák^[10] szerezhetett tanévenként.^[11] Azonban a katolikus gimnáziumokban szerzett érettségi bizonyítványokat elértékellenítette az oktatáspolitikai, mivel a felekezeti iskolákban érettségig szerző diákok számára a főiskolákra és egyetemekre történő bejutás szinte lehetetlen volt. Annak ellenére, hogy a „megállapodás” garantálta, miszerint „senkit hátrány nem érhet amiatt, hogy egyházi iskolába jár, vagy gyermekét oda járattja.”^[12] A hátrányos megkülönböztetés az évek során ugyan csökkent^[13] a felvételek során, de nem szűnt meg.^[14]

Mikszáth Kálmán tér 1., Piarista Gimnázium (ma a Pázmány Péter Katolikus Egyetem egyik épülete), 1955

Forrás: Fortepan. Képszám: 108469

A korszak felekezeti gimnáziumainak működési feltételei rendkívül hátrányosak voltak az állami iskolákéhoz képest, de mindezek ellenére „mintaiskolákká” fejlődtek, [15] és a politikai diktatúra korszakában jelentősen hozzájárultak a papi és szerzetesi utánpótlás neveléséhez. [16]

A Vatikán és a Magyar Állam között 1964 szeptemberében részleges megállapodás született, ám ez a katolikus iskolák helyzetén nem változtatott, csupán a *status quo*-t garantálta a diktatúra megszűnéséig. [17] Ebből eredően a katolikus gimnáziumok működésében nem történt változás, és továbbra is a „tudományos világnézet” szerint történő nevelő munka volt az alapja a szocialista-kommunista oktatási rendszernek. [18] „Az egyházi iskolák helyzetét az 1950-es években a fenyegetettség, az 1960-as és az 1970-es években a megtűrttség, az 1980-as években a rehabilitáció hangulata jellemezte. [19] A diktatúra puhulása, a társadalmi és politikai változások ellenére sem nyílt mód 1990-ig a felekezeti iskolák helyzetének javulására [20] annak ellenére sem, hogy az ország tantermeinek száma nagymértékben gyarapodott, [21] az érettségét szerző diákok száma pedig jelentősen növekedett. [22]

Adminisztratív irányítás

A meghagyott iskolák a diktatúra időszaka alatt mindvégig csak a legszigorúbb felügyelet mellett működhettek. Szerzetesi fenntartású intézményként a kontrollt az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) gyakorolta felettük, szorosan együttműködve a diktatúra más szerveivel. Az 1951-ben – szovjet mintára [23] – felállított hivatal létrehozásának fő célja az egyházak kézben tartása, megfigyelése és politikai befolyásolása volt. [24] Az intézmény munkája során mindvégig az aktuális párthatározat szellemében járt el, politikai súlyát pedig érzékelteti, hogy annak elnöke általában államtitkári rangban volt. [25]

Az ÁEH történetével, iratanyagának vizsgálatával korábban már többen is részletesen foglalkoztak. [26] A hivatal működése során keletkezett dokumentumok egyik önálló csoportjaként tekinthetünk a szerzetesi iskolák helyzetével (is) foglalkozó iratokra. A közreadott dokumentumok egy évvel az 1961-es oktatási reform után és két évvel a Vatikánnal kötött részleges megállapodás előtt születtek, vagyis a terror fokozatos oldódásának, társadalmiasításának időszakából származnak. Emiatt is érdekes a szerzetesi iskolák helyzetét, ezen keresztül a katolikus egyház életét árnyaló források elemzése.

Knézich utca 3–13., Patrona Hungariae Gimnázium, 1955

Forrás: Fortepan. Képszám: 108470

Az 1962. év utolsó napján keltezett, szigorúan titkos feljegyzés a katolikus gimnáziumok helyzetét vizsgálta. Már az elemzés elején tisztázva, egyben nyomatékosítva, hogy ezen iskolák csekély száma ellenére sem elhanyagolható szigorú ellenőrzésük. Eredményként könyvelte el, miszerint azok már ügyelnek arra, hogy ne kövessenek el olyan hibákat, amelyekbe az állam belekötöhetne. Ugyanakkor összeegyeztethetetlennek tartotta a vallásos oktatást az új oktatási törvény szellemiségével, [27] mivel a gimnáziumi oktatás adja az „alapját a marxista-leninista világnézetnek”. A szocialista oktatási rendszerben idegen felekezeti oktatás

létét azzal magyarázta – tévesen –, hogy azt az 1950-es tárgyalások alkalmával az egyház kérte a papi utánpótlás-képzés céljából. A „megállapodásban” foglaltak betartását elégtelennek ítélte a feljegyzés, leginkább a kollégiumi létszámok túllépését illetően.[28] A közölt táblázatból azonban az derül ki, hogy valójában a gimnáziumokba járó tanulók létszáma volt magasabb a tárgyalásokon meghatározott értéknél, viszont a kollégisták létszáma nagymértékben elmaradt a megengedett szinttől. A katolikus iskolákba járó diákok számának növekedésével kapcsolatban a jelentés megállapította, hogy a vallásos nevelésre valóságos igény mutatkozik.

Az elemzés további részében a katolikus iskolák céljai közé sorolta, hogy a társadalmat egyházhű és „mélyen vallásos emberekkel tüzdeljék meg”, majd hét pontba tárta fel a katolikus gimnáziumok eredményes nevelő tevékenységének okait. Javaslatokkal zárul az összefoglalás, melynek egyik fontos megállapítása, hogy „az egyházi gimnáziumok nem lesznek képesek megfelelni a tanügyi reform során jelentkező új feladatoknak”, de ennek ellenére sem lenne célravezető az intézmények megszüntetése. (Lásd az 1. számú dokumentumot!)

A feljegyzést később egy nyolctagú bizottság tárgyalta, ahol viszont már arról esett szó, hogy elő kell készíteni a katolikus gimnáziumok megszüntetését is. Addig is már egy „erőteljes folyamat indult meg, hogy az állami középiskolák az egyháziakat ténylegesen túlszárnyalják”, ehhez pedig „propagálni kell az állami gimnáziumokat”. A katolikus gimnáziumok megszüntetése visszatérő eleme volt a tárgyalásnak, arról többféle elképzelés is elhangzott. A katolikus iskolákra helyezett nyomást, azok ellenőrzését mindenestre fokozni kívánták, mivel „az egész iskolakérdést a szerzetesrendek problémájával együtt kell tárgyalni”. Abban már nem volt egyetértés az érkező résztvevői között, hogy ehhez a munkához a KISZ-t vagy a békepapokat vegyék-e igénybe, illetve milyen mértékben és milyen feladatokra. Végül az ezen szervezetekkel való egyeztetés lefolytatásáról határoztak az egyeztetésen. (Lásd a 2. számú dokumentumot!)

Ezek alapján jól látható, hogy az egyházak kézbe tartására minden szinten nagy hangsúlyt fektetett a diktatúra. Érzékelhető továbbá, hogy az egyházi iskolák létezését „ellentmondásosnak” ítélték a szocialista oktatási struktúrával, és azok működését ennek megfelelően kontrollálták is.

Dokumentumok:

1.

Az Állami Egyházügyi Hivatal feljegyzése a római katolikus gimnáziumok helyzetéről

Budapest, 1962. december 31.

Állami Egyházügyi Hivatal

Szigorúan titkos

Készült: 1 pld-ban[29]

Leírta:[30]

Feljegyzés

a római katolikus általános gimnáziumok helyzetéről

A [római] k[atolikus] egyház által fenntartott gimnáziumokban 2314 diák tanul.[31] (1962/63. tanévi adat.) Jelenleg a kérdés így tevődik fel: az egyházi középiskolák képesek-e megfelelni maradéktalanul a korszerű műveltség követelményeinek, vagy ha nem, elhanyagolható-e az egészhez viszonyítva csekély létszámú gimnáziumi tanuló ebből a szempontból. Nyilvánvaló, hogy nem hanyagolható el.

Az egyházi gimnáziumok előljárói kényszerülnek arra, hogy olyan szabálytalanságot, melybe állami részről beleköthettek volna, vagy beleköthetnének, ne kövessenek el. Így a katolikus gimnáziumok egy része eljutott az 5+1-es rendszer[32] bevezetéséig is, szakköröket szerveztek az előírások szerint, stb. Az étellel kerültek kapcsolatba tehát.

Újabb kérdés: meddig mehetnek el anélkül, hogy saját vallási tanításaikkal megoldhatatlan konfliktusba ne kerüljenek. Az eddigi oktatási és nevelési rendszer által előállt [!] részkovertelmények teljesítése elől még esetenként kitérhettek azzal, hogy vallási jellegű magyarázatot adtak. Az ilyen probléma ugyanis viszonylag kevesebb volt. Az új gimnáziumi tanterv megvalósítása azonban lépten-nyomon olyan kérdéseket vet fel, melyekre aligha adhatnak választ vallási alapokon álló tanárok.

Néhány a legfontosabb alapelvek közül:

A gimnáziumokban tanított anyag adja az alapját a marxista-leninista világnézetnek. A programnak megfelelően szerveznek a gimnáziumokban társadalomtudományi és természettudományi tagozatokat. Mind a társadalomtudomány, mint pedig a természettudomány elemei csak marxista alapról taníthatók helyesen.

Az irodalom terén elsősorban a XIX., XX. sz[áza]d íróinak műveivel foglalkoznak a gimnáziumokban. E kor irodalma jórészt vallásellenes tartalmú, a haladás mellett kiálló irodalom.

A történelem tananyagának összeállítása során előtérbe kerül a közelmúlt és napjaink története. Az új történelemtankönyv-anyag nyilván ugyancsak nem lesz tekintettel az egyházak külön érdekeire.

A fizika- és kémia tankönyvek által felvetett hasonló problémák ugyancsak ismeretesek. Új tantárgyak is kerülnek bevezetésre [!]: társadalmi ismeretek, gyakorlati ismeretek és a lélektan.

Nyilvánvaló e tárgyak marxista jellegű tartalma. Kétséges, hogy a katolikus egyház által fenntartott gimnáziumok az új követelményeknek meg tudnak felelni.

Az előbbieket az érem egyik oldalán [!] állanak. A másik oldalán ez áll: milyen cél vezette az egyházi szervezeteket, amikor középiskolákat kértek, és az állami szervezetek, amikor egyes iskolákat adtak vissza.

A rendelkezésre álló anyagokból nem derül ki, de a megállapodások szelleméből az következik, hogy az egyházak elsősorban a papi és szerzetesi utánpótlás biztosítása céljából kérték és kapták vissza a kérdéses gimnáziumokat. Ennek ellenére azt állapíthatjuk meg, hogy az egyébként sem nagyszámú seminarista- és szerzetesjelölteknek csak egy kis %-a kerül ki az egyházi középiskolákból. Az itt végzetek nagyobb része az élet más területén helyezkedik el, illetve az egyházi utánpótlás jórészt az állami iskolákban tanultak közül kerül ki.

Mielőtt az egyházak által fenntartott gimnáziumok jövőjével foglalkoznánk, azok jelenlegi helyzetét ismertetem:

1950. szeptember 7-én az állam és az egyház rendi képviselői jegyzőkönyvi megállapodást írtak alá, mely szerint 6 fiú és 2 leánygimnáziumot egyházi kezelésbe adnak át. (6 gimnáziumot kollégiumokkal együtt.) Ezek a gimnáziumok:

A bencés rendnek a pannonhalmi és a győri Czuczár [Czuczor] Gergely gimnáziumokat;

A piaristáknak a kecskeméti Katona József gimnáziumot és a budapesti piarista gimnázium Ady Endre gimnázium által használt iskolai helyiségeit;

A ferenceseknek az esztergomi volt ferencrendi és a szentendrei gimnáziumot;

A szegedi iskolánövéréknek a budapesti Rozgonyi Piroska gimnáziumot és a debreceni Svetits intézet gimnáziumi részét.

Kollégiumok: Győr, Kecskemét, Esztergom, Budapest (Knézits u.) és Debrecen (Svetits intézet). Pannonhalma.

A hivatkozott megállapodás egy sor lehetőség határát állapította meg, és néhány számadatot rögzített. Szükséges annak megvizsgálása, hogy az egyházak betartották-e ezt a megállapodást.

A megállapodás 2.) pontjának első bekezdése szerint iskolánként nyílhat egy 4 osztályos reál és egy 4 osztályos humán tagozat. A debreceni gimnáziumban hosszabb ideig nem működtek reálosztályok, és jelenleg is csak 2 működik.

Természetesen és jogellenesen ugyanakkor a reálosztályok helyett is humánosztályok működtek. A többi gimnáziumban egyaránt működik reál- és humán osztály.

Az osztályok 40 fős létszáma általában be van tartva, csupán néhány fős a túllépés. Azonban a kollégiumi létszám a diákok megengedett 50%-a helyett a következő:

Sorsz.	Intézet	Tanulók		Kollégisták	
1./	Budapest /leány/	312	323	85	87
2./	Debrecen /leány/	283	340 287	228	294 253
3./	Esztergom /fiú/	300	310	282	294
4./	Győr /fiú/	273	263	148	173
5./	Kecskemét /fiú/	289	271	201	200
6./	Pannonhalma /fiú/	287	287 296	268	263 283
Összesen:		1,744		1,212	

[Kiemelés: a gépelt szöveg mellett olvasható kézzel írt javítások és azok korrigálásai.]

A megállapodás alapján osztályonként 2 pedagógus lenne alkalmazható. Iskolánként tehát 16. Végeredményben ugyancsak 3 fővel alkalmaznak többet, de az egyes gimnáziumok más középiskoláknak tanárokat adtak át. A tanári létszám iskolánként a következőképpen alakul:

1./	Budapest	/fiú/	16	5./	Győr	/fiú/	17
2./	Budapest	/leány/	19	6./	Kecskemét	/fiú/	16
3./	Debrecen	/leány/	16	7./	Pannonhalma	/fiú/	16
4./	Esztergom	/fiú/	16	8./	Szentendre	/vegyes/	15

A főfoglalkozású nevelőket úgy tehermentesítik, és a megállapodást úgy játsszák ki az egyes rendek, hogy viszonylag nagyszámú óradíjast alkalmaznak elsősorban a rend nyugdíjas tagjai és a kollégiumi nevelők közül. Kecskeméten pl. 11 fő tanárt óraadóként.

1./	Budapest	/fiú/	8	5./	Győr	5
2./	Budapest	/leány/	5	6./	Kecskemét	11
3./	Debrecen	/leány/	4	7./	Pannonhalma	12
4./	Esztergom	/fiú/	1	8./	Szentendre	2

Összesen tehát 131 rendes és 48 óraadó tanár tanít a római katolikus gimnáziumban.

A diáktthoni nevelők száma a diáktthonokban jelenleg elhelyezettek számát figyelembe véve megfelel az állami normáknak. Azonban ha a férőhelyek száma az engedélyezett fölé nem emelkedett volna, akkor ez jóval magasabb lenne az állami normánál. A Művelődésügyi Minisztérium illetékesei nem engedélyezték a diáktthoni férőhelyek számának felemelését. Nyilván önkényes intézkedésről van szó. Hozzá kell tenni még, hogy más címen, állami kongrua nélkül is alkalmaznak nevelőket a diáktthonokban.

A segédszemélyzet kongrua létszáma is általában az állami norma körüli most, mivel a férőhely magasabb számú.

A megállapodásnak megfelelően a segédszemélyzet polgári személyekből áll ugyan, de jobbra volt szerzetesekből, akik ma is szerzeteseknek tartják magukat. A jegyzőkönyv foglalkozik a rendelkezési és kinevezési joggal is. Megállapítja, hogy a rendelkezési és kinevezési jog az egyházi hatóságokat illeti meg, de a kinevezéshez szükséges a VKM[33] jóváhagyása. Ez a pont ez ideig úgy volt értelmezve, hogy az állam a kinevezéshez való előzetes hozzájárulás jogát csak az intézet igazgatója esetében gyakorolja.

Az utánpótlás biztosítására rendszerint 14 állandó növendék van lehetőség. Jelenleg ez a lehetőség nincs túllépve, sőt egyes esetekben nincs kihasználva a rendek által.

Amint az előbbiek bizonyítják a római katolikus gimnáziumok többsége nem tartotta be az alapvezető [!] rendelkezések egy részét, melyeket a megállapodás írt elő. Itt is – mint sok más esetben – a rendek kész tények elé állítottak bennünket, gondolván, hogy elért eredményeik, ha nem is fejleszthetők tovább, de stabilizálhatók.

Egyébként is a különböző férőhelyek számának emelését megelőző nagyobb méretű átalakítások, melyek [!] a legtöbb esetben építési engedélyt megkívánó munkálatok voltak, tehát a szabálytalanságok a szemünk előtt valósultak meg.

A felvettek[34] száma						
Sorsz.	Intézet		1959/60.	1960/61.	1961/62.	1962/63.
1./	Budapest	/leány/	316	301	306	320
2./	Esztergom		294	298	294	301
3./	Budapest	/fiú/	287	295	306	316
4./	Debrecen		285	275	280	284
5./	Szentendre		268	274	265	263
6./	Pannonhalma		265	267	287	288
7./	Győr		262	264	267	256
8./	Kecskemét		257	259	289	286
[Összesen:]			2234	2233	2294	2314

A fenti táblázat azt mutatja, hogy – bár lassú ütemben – emelkedik az egyházi gimnáziumokban tanulók száma. Az ezt előidéző okok miatt [!] néhány:

1.) Kétségtelen, hogy az ország területén van néhány tízezer olyan család, melyeknek vallásos céljai vannak az egyházi középiskolákkal kapcsolatban. Olyan emberek is vannak még, akik politikai nézeteknek adnak vallásos keretet, amikor gyermeküket egyházi iskolába íratják.

2.) Az egyházi középiskolák elöljárói igen nagy tárgyi ismeretekkel rendelkeznek az előbb említett családokat illetően, vagy közvetetten lelkészekon keresztül, vagy közvetlenül.

A lelkészek ugyanis szorgalmazzák egyes, nekik megfelelő tanulók egyházi gimnáziumokba való beiratását túlnyomórészt azzal a kifejezett céllal, hogy utána papi szemináriumba jelentkeztesse őket. Nagyon sok esetben a papok intézik az összes adminisztrációval járó ügyeket, sőt a gyerekekkel a gimnáziumba is elmennek, nekik ott diákothoni férőhelyet is biztosítanak, sőt egyházmegyei segítyt is állandó jelleggel.

Ilyen címen az egyház 1960/61. év folyamán 342 tanulónak 136 000 forintot folyósított.

3.) A római katolikus gimnáziumok nagyobb része csaknem minden diáknak képes diákothoni férőhelyet biztosítani, amíg az állami diákothonok jóval kevesebb diákot fogadhatnak be.

4.) Kétségtelenül jó híre van az egyházi gimnáziumoknak. Bár a hír nem mindig megalapozott, de a piaristák és a bencések ténylegesen, más gimnáziumok viszonylagosan megtanítják a gyerekeket. A hagyomány[ok]n kívül az osztályonként csaknem 3 nevelői létszám is elősegíti ezt, míg az állami gimnáziumokban kb. 1,6 tanár jut egy-egy osztálynak.

5.) Az állami középiskolák még most sem mindig képesek felvenni minden jelentkezőt. Így aztán olyan diákok is bekerülnek egyházi gimnáziumba, akik kifejezetten nem vallásosak, illetve olyan mértékben nem azok.

A gimnáziumok belső életével kapcsolatban egységes kép nem alakítható ki, hiszen a rendek sem egyaránt [!] homogén jellegűek. Addig, amíg egyrészt a régi tanító rendek által fenntartott gimnáziumokban, tehát a bencéseknél – főleg Pannonhalmán – és a piaristáknál – itt elsősorban Budapesten – a jó tanulmányi eredmények mellett a vallásos jellegű nevelés is magasabb fokú, a vegyesebb összetételű ferenceseknél Szentendrén pedig a nagyobb erőfeszítések ellenére sem sikerült szilárd vallási közösséget összekovácsolni. Nem kétséges, hogy ez utóbbi tény egyik fő oka a diákothon hiánya, de nem kizárólag az, mert akkor ez a budapesti piarista gimnáziumra is vonatkozhatna.

A gimnáziumok nagyfokú zártsága még azokban az intézetekben is tapasztalható, ahol nincs diákothon.

A római katolikus gimnáziumok nevelőinek igazi célját egy Kecskeméten, az ottani piarista rendtagok számára tartott lelkigyakorlaton Fekete Antal[35] budapesti piarista tanár a következőképpen határozta meg: „... arra kell törekednünk, hogy úgy egyházi vonalon, mint pedagógiai síkon »acies bene ordinata«.[36] jól rendezett hadsereget képezzünk.”

És a valóság az is, hogy nem valami szentéletű emberek nevelését tartják feladatuknak, de jól képzett, ugyanakkor mélyen vallásos, értelmes emberekkel tűzdeljék meg a társadalmat, akik minden körülmények között hűek maradnak az egyházhöz. A nagy tömegű diákkal [!] nem céljuk az sem, hogy azokból szerzetest vagy lelkészt neveljenek, de ebből az anyagból a legalkalmasabbakat erre a pályára kiválogatják, és habár végeredményben egységesen katolikus arculatúvá alakítják át a kezdetben nagyon is heterogén jellegű diákságot, a kiválasztottakkal külön is foglalkoznak.

Az előbb említett kettős cél elérése érdekében alkalmazott módszerek egy részét nem lehet azonosítani. A módszerek skálájának szélességét mindenkor az adott terület lehetőségei határozzák meg. Helyes politikai és más eszközök alkalmazásával el lehet érni azt is, hogy a diákok kapcsolatba kerüljenek az élettel, mint Szentendre esetében, ahol – nehéz körülmények között – a tanulók jelentős része gyakorol az ottani üzemekben, viszont olyan példa is van, mint Pannonhalma, ahol még szakköröket sem szerveztek ezidáig, bár alkalomszerűen dolgoznak is a diákok. Igaz tehát, hogy az alkalmazott módszerek egy része különbözik, de az alapvető területen szinte teljes az azonosság.

A gimnáziumokban egység tapasztalható a tanárok között, és jobbra azonos felfogásúak a diákok is. Az igazgatók e tisztségükkel járóan összefogják a tantestületet, laikus téren még a diákokat is. Azonban az a tapasztalatom, hogy a diákokat lelki téren a lelki vezetők uralják. Ezek az emberek a kétarcúvá nevelés mesterei. Ugyanis módszereik olyan kifinomultak, hogy nem szükséges a tanító tanároknak reakciós szellemben tanítani, mert ők – a lelki vezetők – olyan helyzetet alakítanak ki az egyes gimnáziumokban a rendszeres foglalkozásokon keresztül, hogy az alapvető cél megvalósul. Ezek a módszerek leginkább [az alábbiak]:

a) Első helyen áll a szervezett vallási nevelés.

A szisztematikusan hittanoktatás talán legjobb bizonyítására idézek a budapesti leánygimnázium legutóbbi évkönyvéből: „A hittan tanítása az órák keretén belül történt az előírt tananyag végzésével. Az 1. osztály anyaga a dogmatika. Ennek a tantárgynak keretében megismerkednek a tanulók azokkal az alapvető fogalmakkal, amelyek a keresztény életet, ill. annak eszmei hátterét felvázolják. Ide tartozik azért: Isten, Jézus Krisztus, Szentlélek, Egyház és a szentségek fogalmkörének tárgyalása. Mivel mindennek az alapja a Szentírásban található, ezzel kapcsolatban az ószövetségi és újszövetségi üdvösségtörténettel is megismerkedtek az év folyamán.

A II. osztályban a keresztény élet elméleti és gyakorlati szabályaival, törvényeivel ismerkedtek meg az erkölcsstanban. Gyakorlati bevezetést kaptak az elmélkedésbe és egyes esetek megítélésébe.

A III. osztályban az egyháztörténelmet tanulták. A tanulás célja nem csupán ismeretszerzés volt, hanem annak megláttatása, hogy Krisztus misztikus teste az Egyház, ezért lényegében azonos a történelem folyamán és nincs benne semmi olyan történés, mely nem lenne magyarázható ebből a szemléletből; ugyancsak megtanulták az Egyház örökkévalóságát látni a történelem viharaiiban.

A IV. osztályban a hitvédelemben pozitívan kellett tapasztalniuk Isten létét a világ esetlegességében, látni az ember szellemességét, mely nem az anyagnak veleszületett tulajdonsága; Jézus Krisztus történeti személyiségét, mely az evangéliumokban Istenként lép elének és világtörténeti megvalósítását az Egyházon. Az elvek hangoztatása mellett az ellenvetésekre választ adhat mindenki magától.

Az anyag közlése mellett irodalmi szemelvényekben láthatták az Egyház nagyjainak munkáját, melyek alátámasztják és színessé teszik a tanultakat. Az üdvtörténet és az egyháztörténet eseményeit hangulatossá tették a dia-vetítések. A vasárnapi szentmise a keresztény élet elmélyítését és gyakorlását szolgálta a szentáldozással, az exhortációval[37] – ennek tárgya a készülő zsinatra való tekintettel az Egyház volt – és a lelkigyakorlat, melynek vezetője Geröfy Béla[38] balassagyarmati plébános volt.

A Szentírás-kör azokat a tanulókat gyűjtötte egybe, akik a Szentírás után érdeklődtek. Szent János evangéliuma volt az évi munka tárgya. Tárgyaltuk az evangéliummal kapcsolatos irodalmi kérdéseket, az evangélium ismertetését és magyarázatát. Az iskolai munkát minden osztály számára külön tartott verseny fejezte be. Ugyancsak volt szentírási verseny is.”

Az előbb idézettek szinte a minimumot jelentik összgimnáziumi viszonylatban. Iskolánként színesedik: oltárszentség-látogatás, ministránsfoglalkozás, asszisztencia stb. bevezetésével.

b) Szülői értekezletek.

A szülőkkel igen intenzív kapcsolatot tartanak. A budapesti gimnáziumok és a szentendrei gimnázium tanulójának nagy része budapesti lakos. Ezek szüleivel esetenként foglalkoznak értekezleteken. Ma már az aktív kapcsolat kialakítása miatt nem az összes szülővel együtt és nem a viszonylag pozitívabb magatartású igazgatók foglalkoznak, de ellenőrzés nélkül az osztályfőnökök a hozzájuk tartozó gyerekek szüleivel.

A szentendrei gimnáziumba járó kb. 100 budapesti diák szüleivel elkülönítetten foglalkoznak a rendházban.

A kollégiummal rendelkező gimnáziumok úgy szabják meg a látogatás időpontját, hogy a szülőkkel szülői értekezleteken is találkozassanak. Ilyen esetekben a szülők együtt vesznek részt istentiszteleten gyermekükkel.

A szülőkkel levélbeni kapcsolatot is tartanak fenn, sőt nem egy esetben – ha az úgy megkívánja – az illetékes lelkészen keresztül is.

Kétségtelen, hogyha az iskola hatása a szülői ház hatásával párosul, ez a fő cél megvalósítását elősegíti.

c) Az étellel való kapcsolat.

Még a legelzártabb gimnázium sem igyekszik elszakítani diákjait az élettől abszolúte, mert ez ma már számukra nagyobb kárt jelentene, mint hasznot, hiszen ez abban az egyenesben jelentene törést, mely a diákot az általános iskola első osztályától kezdve az életbe irányította el. Az alkalmazott módszerek formái igen hasonlítanak az állami gimnáziumokban meghonosodott módszerekhez. Itt is van osztálykirándulás, üzemlátogatás, a legfőbb helyen szakkörök és politechnikai képzés stb. Azonban mindezen módszerek tartalma merőben más. Mindenkor a vallási elemek kerülnek előtérbe, mert vagy a kirándulás helyett úgy választják ki, hogy ott egyházi nevezetességgel ismerkedjenek meg a diákok, vagy pedig a látottakat a keresztény tanításokkal hozzák kapcsolatba.[39]

Ezek mellett tagadhatatlanul érvényesül bizonyos „ellenhatás”. Egyes esetekben dolgozatokat írnak kirándulásokról. A budapesti piarista gimnáziumban nem egy olyan dolgozat volt látható, melyek egyáltalán nem vallásos alapon íródtak.

d) Lelki élet.

A diákok élete nyitott könyv az intézeti gyóntatók előtt. Vannak olyan törekvések, hogy az osztályfőnök feladata legyen az. Nagyon kevés az olyan probléma, az olyan konfliktus, mely nem kerül illetékesek tudomására. Ily módon csírájában képesek csaknem minden olyan törekvést elfojtani, mely a cél felé jutást gátolja.

A diákok azoktól, akik egész életüket ismerik apró botlásaikkal együtt, nagymértékben függenek. Az intézetek zártságánál fogva nincs módjuk ellenállásra.

e) Életideál.

Főleg a diákothonnal rendelkező gimnáziumok tanulói a szisztematikus vallásos nevelés következményeként a múltban élt neves katolikus személyiségek közül példaképeket választanak, és a példakép szellemében igyekeznek élni. Ilyen módon próbálják végleg összekapcsolni őket az egyházzal, a renddel.

f) Nyári foglalkozások.

Minden gimnázium él az adódott lehetőségekkel, és a tanítási szünetek idején is rendszeresen foglalkoznak a diákokkal. Javasolják a fizikai munkát is, de ennek jövedelmét gyümölcsötzetni igyekeznek a táborozással, kerékpár- és csónaktúrákkal stb.

A kecskeméti gimnázium előttem ismeretlen okból rendelkezik Tiszaug községben egy üdülő csónakházzal, ahol nyaranként megfelelő felügyelet mellett 20–25 fős csoportokban üdültetik a diákokat.

A budapesti piarista gimnázium két csónakkal rendelkezik (jelenleg épül a harmadik), és 12 fős csoportokban vesznek részt a diákok csónaktúrákon. Mindkét csoporthoz, ill. csónakhoz beosztanak egy tanárt is felügyelőnek. A gimnáziumok úgy a fiú, mint a leány, nyaranként sátoztáborozásokon és más üdületési formákban vesznek részt, természetesen mindenütt van hitbéli garancia-felügyelet.

g) Diákothonok.

Bizonyos az, hogy céljuk elérése érdekében a legnagyobb mértékben használhatók fel a diákothon adta lehetőségek. Az előbb felsoroltak nagy részének forrása a diákothon. Arra törekcszenek, hogy a rendalapító szellemében neveljék a diákokat a prefektusok[40] főszerelésével. A diákothonokban igen nagy fegyelem uralkodik. Oda a legmegfelelőbb nevelőket helyezik. A belső rend úgy van megszabva, hogy minden időt tervszerűen használják fel a diákok.

A diákothonokban azt ajánlják általában, hogy a diákok a rövid kimenő idő alatt csoportosan menjenek ki a diákothonból, de vannak olyan intézetek is, mint a debreceni, ahol ez nemcsak ajánlás, de szabály. A diákothon ilyen jellegű szerepe Pannonhalmán észlelhető, hiánya viszont leginkább Szentendrén. Volt is olyan törekvés, hogy ez utóbbi helyen is építsenek diákothont.

A többi lehetőséget részletesen nem elemzem, bár még igen sok módszert alkalmaznak a cél elérése érdekében. Így többek között filmvetítés, magnetofon-használat, megfelelően összeállított könyvtár stb.

A gimnáziumokban kialakult rend az első évek alatt olyan nagy hatású, hogy ekkor az egyházhoz való ragaszkodás szinte kizárólagos. Az idő múlásával azonban több esetben kerül sor arra, hogy az erős köteléket egy lazább kapcsolat váltja fel, sőt nem egy esetben különböző meggondolásokból ez a kapcsolat meg is

szakad. Ez főleg úgy realizálódik a gyakorlatban, hogy az utolsó éveket állami gimnáziumokban töltik el, de úgy is, hogy a több éven át élvezett ösztöndíjat az utolsó évben nem fogadják el, hogy annak a vállalt kötelezettségnek [ne kelljen eleget tenni],[41] mely szerint tanulmányaik befejezése után egyházi szolgálatba lépnek, illetve papi szemináriumba kérik felvételt. Ilyen esetek annak ellenére történtek, hogy az egyházmegyék külön személyeket bíztak meg az ösztöndíjasokkal való foglalkozással. Meg kell jegyezni, hogy az említett esetek egyelőre még távol állnak az általánostól, de a tendencia emelkedést mutat.

Az egyetemi és főiskolai felvételekkel kapcsolatban az állapítható meg, hogy a felvettek száma állandóan emelkedik.

[Évfolyam]	1958/59.	1959/60.	1960/61.
Felvettek száma:	115	122	154

Értesülésem szerint ez évben még több jelentkezőt vettek fel egyházi iskolából egyetemekre és főiskolákra. Fontos még annak a megállapítása, hogy az életbe kikerült volt diákjaival az intézet állandó jellegű kapcsolatot tart, és problémáikkal később is foglalkoznak volt tanáraik.

Javaslat:

A jelentés tartalmaz ellentmondásokat, melyek szerint az egyházi gimnáziumok nem lesznek képesek megfelelni a tanügyi reform során jelentkező új feladatoknak. Mivel azonban még ennek ellenére sem lenne jelenleg célravezető ezeknek a gimnáziumoknak a megszüntetése, az ellentmondásokat most tehát megoldani nem, de csökkenteni lehet. Ennek eszköze pedig a gimnáziumokkal való fokozottabb, politikai jellegű foglalkozás.

- 1) Az OBKB[42] kebelében katolikus középiskolai munkaközösséget kellene szervezni, melynek feladata lenne a többi között:
 - a. A gimnáziumi tanszemélyzet és a kollégiumi nevelők politikai jellegű nevelése, először külön, később bekapcsolva őket a megyei bizottságok munkájába.
 - b. Tanító és nevelő pedagógusok részére országos értekezletet tartanak [!], ahol megfelelő tájékoztatást kapnának a résztvevők.
 - c. Az igazgatókkal és a lelki vezetőkkel, valamint a diáktitkonai prefektusokkal külön is foglalkozni kell az előbbiekről.
 - d. A gimnáziumok – tekintettel a tanmenetre – külön tájékoztató előadásokat szervezzenek.
- 2) A művelődésügyi szervek részéről fokozottabb legyen a szakértői és politikai jellegű ellenőrzés, különösen új tantárgyak bevezetése után. Helyes lenne, ha a különböző továbbképzési formákba bevonnák az egyházi gimnáziumok tanárait is. (Természetesen nem az ideológiai tárgyú továbbképzésre gondolok.)
- 3) A rendi vezetőségeket felül kellene vizsgálni abból a szempontból, hogy képesek-e a megváltozott körülmények között a megfelelő iskolapolitika vitelére.
- 4) A gimnáziumok tanulóinak egy részét a KISZ[43] területi szervezeteibe lehetne szervezni. A megállapodás ugyanis csak az intézeten belül tiltja a szervezést, és csak a kényszer ellen lép fel.
- 5) Kapcsolatot kellene kialakítani egyházi és állami gimnáziumok között. Az állami gimnáziumok tanulói meghívhatnák az egyháziak diákságát, közös összejöveteleket tarthatnának esetenként.
- 6) Be kellene vonni az egyházi gimnáziumok tanulóinak egy részét a KISZ nyári építőtáboraiba és az ifjúsági szervezett üdültetésbe.
- 7) A megyei egyházügyi főelőadók a jövőben többet foglalkozzanak az egyházi középiskolákkal, és a negyedéves jelentésükben esetenként e problémával is foglalkozzanak.
- 8) Az illetékes megyei főelőadók bevonásával tárgyaljuk meg ezt a jelentést.

Csala[44] e[ltárs]:

Egyetértek a jelentéssel,

javaslattal, hogy beszéljük meg,

bevonva a MűM illetékeseit is.[45]

L[átta]: Prantner[46]

Az irat jelzete: MNL OL XIX-A-21-d-0026-1-1963 – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Az államigazgatás felsőbb szervei, Állami Egyházügyi Hivatal, Visszaminősített TÚK iratok – Eredeti, gépelt.

2.

Főosztályi értekezleten készült feljegyzés a római katolikus egyházi gimnáziumokról

Budapest, 1963. március 15.

Római katolikus egyházi gimnáziumok

(Főosztályi értekezlet)

1) Szerényi Sándor[47] elvtárs:

Az egyházi iskolák jó hírének ma is van alapja. Rend, tisztaság tekintetében az első helyen állanak. Tanulni kellene tőlük e téren. A kollektívájuk nagy veszélyt rejt magában, ezért meg kell ismerni. Az ellenőrzés részünkről inkább áttételes legyen és ne közvetlen. Befolyásunkat növelni kell.

A kétarcúsággal kapcsolatban felveti, hogy a tudományos világszemlélet mindenképpen tért hódít ezekben az intézetekben is. Ezt a térhódítást kell elősegíteni az áttételes jellegű ellenőrzéssel is.

2) Telepó Sándor[48] elvtárs:

A római katolikus gimnáziumok jó hírneve nemcsak a múltban, a jelenben is gyökeredzik. Nem szabad ezt titkolni. Jó a tanulmányi eredményük, első helyen áll jelentős részük a tanulmányi versenyben.

Kifogásolja, hogy az anyag összeállítása előtt nem beszélgettem egyes elvtársakkal. Nem tagadja, hogy az anyag újat is adott, azonban szerkezeti felépítés, tartalmi részek és stílus vonatkozásában sok kifogást tesz.

Alapkérdés, hogy mi a helyzet az egyházi iskolák tekintetében: a./ számadatok és politikai helyzet, b./ következtetések. Tartalmi szempontból sok ellentmondást lát, többet fel is sorol. Szerinte az ellentmondások egyik oka a túl bonyolult fogalmazás, magyarázat. Nem minden megállapítást tart alaposnak. Úgy látja, hogy egyes megállapításokat nem lehetett volna kategorikusan tenni.

Szerinte az évkönyvből idézettek nem azt bizonyítják, amit a jelentés szánt ennek az idézetnek. Azt bizonyítják a megállapítások, hogy az egyházi iskolák egyre inkább betartják a törvényességet, haladnak.

Az életideál kérdése bonyolultabb annál, ahogy azt a jelentés felveti, mert nemcsak szenteket választanak ebből a célből ki, de neves sportembereket, színművészeket stb. Iskolától való eltávolodás nem mindenkor [...] okból ered, hogy a fiatal nem vallásos, hanem más megfontolásokból. Az ösztöndíjról való lemondás ugyancsak. Pl. olyan okból, hogy biztosítsa felvételét felsőfokú tanintézetbe.

KISZ helyett az MHS[Z][50]-t ajánlja szervezni a [római] k[atolikus] gimnáziumokban.

3) Göllöncsér József[51] elvtárs:

A gimnáziumok visszaadásáról készített megállapodást csatolni kellett volna. Megállapítja, hogy a [római] k[atolikus] gimnáziumok helyzetét mélyebben nem ismerjük. A jelentés egy sor problémát ennek ellenére helyesen vet fel. A [római] k[atolikus] gimnáziumok itt vannak, és a mában rájuk is hatnak a párt-, állami és más intézkedések.

Az említett jó hírük erősen visszaesett az utóbbi időben, és egy nagyon erőteljes folyamat indult meg, hogy az állami középiskolák az egyháziakat ténylegesen túlszárnyalják. Annak, hogy az állami gimnáziumok még nem mindenben és nem mindegyik egyházi gimnáziumot voltak képesek megelőzni, a propaganda hiánya is az oka. Propagálni kell az állami gimnáziumokat.

Az egyházi gimnáziumok diákjai között nincs egység. Nehéz a fegyelmzésük, megnéznék az iskola vezetősége által tiltott filmeket is, és a világi életmódot próbálják követni. Javasolja, hogy bízzák meg egyes megfelelő állami gimnáziumi tanárokat az egyháziak patronálásával.

Az egyes üzemi KISZ-szervezetek is vállalják el az üzembe járó gimnázisták patronálását. Üzemlátogatás során az üzemi KISZ-szervezetek foglalkozzanak a diákokkal.

Tanárokkal a katolikus békebizottság keretein belül kell elsősorban foglalkozni, de nem helyes a javasolt munkaközösség megszervezését, mert esetleg a munkaközösség lesz az utolsó mentővonal, mely fennállásuk idejét meghosszabbítja. Inkább a pozitív emberek dugják a bogarat a fülükbe [!], melyen a tanárok elgondolkodhatnak. Az egyházak az iskolához végsőkéig ragaszkodni fognak, de mégis elő kell készítenünk azok megszűnését.

Az iskolai főhatóság hatáskörét szűkíteni kell, meg kell vizsgálni az általuk létrehozott különböző bizottságok tevékenységét. A rendek hatáskörét is felül kellene vizsgálni. Az iskolákba való behatolás során a fő hangsúly a társadalmi szervezeteiken [van]. Kiegészítő parancsnokság[52] a hazaszeretetről, a honvédelemről tartson előadásokat. Benczédi[53] elvtársékkal megbeszélni az anyagot, ugyanakkor a KISZ KB[54] [...] szerveivel is. Ütemtervet készíteni a feladatokról.

4) Somos Ferenc[56] elvtárs:

A Veszprémi egyházmegyei hatóság 18 diákot patronál, azokat anyagilag is támogatják. Ugyanakkor az is tapasztalható, hogy tehetségtelenség címén egyeseket eltanácsolnak.

Szerinte a jelentés inkább közelíti a szakszervek feladatainak elemzését, mint az egyházpolitikai irányvonalat. Az iskolákat az élet szorítja a realitások felismerése felé, egyre kevesebb a kivetnivaló.

Megvizsgálandó, hogy az iskolai reform mit hozott az egyházi középiskoláknak. Mennyiben képesek a tanulókat az életre nevelni. Nekünk az a feladatunk, hogy az egyházpolitikai szempontok szerint végezzük ezt a munkát is, és a MM[57] középiskolai fősztályt ösztönözzük ilyen irányú tevékenységre, mondjuk meg, mit tegyenek. A tendencia nem a közeli megszüntetés. Politikailag alkalmassá kell tenni ezért őket arra, hogy képesek legyenek bizonyos követelményeknek megfelelni. Békemozgalmi papok minden téren segíthetnek, méghozzá sokat. Ahhoz, hogy az egyházi gimnáziumok jó hírét, jobb hírét megszüntessük, emeljük az állami gimnáziumok színvonalát.

5) Prantner József elvtárs:

Hogy igényesek vagyunk egymással szemben a rendszert, fogalmazást és a tartalmat illetően, ez helyes. Az egyházi középiskolák vonatkozásában abból kell kiindulni, hogy vannak. Létük ugyan ellentmondásos, de kompromisszum eredményeképpen vannak. A tanárok és diákok felfogásában kezdenek megjelenni a szocialista elemek. Segítsük ezeknek az elemeknek a kialakulását és erősödését tudatukban. A középiskolák fennállásának időtartamával kapcsolatban:

a) Erősítsük tekintélyünket továbbra is és a demokratizmust az iskolákon belül. Ilyen körülmények között belátható időn belül elérhető, hogy az iskolák nem lesznek kifizetődők az egyházak számára és elhalnak. Ezt a folyamatot gyorsítani lehet.

Egyházas szellem kialakítható, az állami tananyag kötelező. Nem mindig sikerül eredményesen cáfolni. Politikai egység keretébe belefér ez a rész is. A szocializmust igénylik. Ez pedig labilissá teszi az iskolákat.

b) Van egy másik lehetősége is a fennállási időtartam meghatározásának, illetve megrövidítésének: ha ellenséges jellegű tevékenység kezdődik el valamelyik középiskolában, akkor azt megszüntethetjük menetközben is. Az ellenséges tevékenységet egyházi szervek elé is vihetjük, mely arra kényszerítheti az egyházi középiskolákat, hogy gyorsabban haladjanak előre. Néha utalni is kell erre a lehetőségre, hogy el ne feledkezzenek arról. Szoros kapcsolatban az iskolareformmal határozzuk meg feladatainkat és tartósan, megközelítően érjük el a reform célját az egyházi iskolákban is a közeljövőben. Később pedig maradéktalanul oldjuk meg a követelményeket. Módszereink legyenek rugalmasak.

A nevelőkre hatni kell: a) egyházi és b) állami szerveken keresztül.

Ne alakuljon külön munkabizottság, de felkészült, megbízható mozgalmi papok kapjanak megbízást a gimnáziumokban. Szakvonalon[58] az MM. ellenőrzése legyen alapos. A formális ellenőrzésről a lényegi ellenőrzésre kell áttérni. Az egyházi iskolák ellenőrzését a legfelkészültebb felügyelőkre [kell] bízni. Mi is beszéljünk el a tanárokkal. Kérjünk tőlük választ arra vonatkozóan, hogy a létező ellentmondásokat hogyan igyekeznek megoldani.

Teológiai nézeteik pozitív emberi nézetek legyenek. Erről az álláspontról fejtsek ki meggyőződésüket. Állami szaktárgyalásokra az egyházi gimnáziumok tanárait is meg kell hívni. Néhány kiváló tanárt a Hivatal elnöke vagy más állami vezető is fogadhat, amikor velük elbeszélgetne. Munkájukban a pozitív teológiai vetület legyen az alap.

Diákokkal kapcsolatban: a KISZ-t ne szervezzük az intézetben. Egyéb közös tevékenység nem ellenezhető. Az iskolába inkább az MHS[Z]-t kellene bevinni, a Vöröskereszt-szervezeteket kellene ott szervezni. Politikai előadásokat a Kiegészítő parancsnokságok tarthatnának megfelelő előadókkal a hazaszeretetről és a honvédelemről. Az osztályfőnöki órákat helyettesítő intézmény funkcionálásakor befolyásolni kellene az osztályfőnököket. Vegyen részt azokon esetenként mozgalmi vezetőpap, illetve szakfelügyelő (állami).

Érdeklődni a végzett hallgatókkal fennálló kapcsolatokat illetően, és a problémák jelentkezésekor tényleges segítséget is nyújtani. Politikai nézeteket intenzívebben vizsgálni.

Az anyagot megbeszélni: MM. (Benczédy et.),^[59] illetékes vidéki megbízottakkal, KISZ KB. illetékeseivel, megyei művelődésügyi osztályvezetőkkel vagy másokkal. Kiegészíteni az anyagot, hogy az új iskolai év folyamán a megállapítások alapján már dolgozni lehessen.

(KISZ megyei bizottságokat is megkérdezni.)

6) Herling Jakab^[60] elvtárs:

Az általános egyházpolitikától az egyházi iskolák lemaradtak. A tennivalókat ennek tudatában kellene meghatározni. A pannonhalmi ellenforradalmi esetnek^[61] a jelentésben is kellett volna szerepelnie. A békemozgalmat lényegében bevittük az iskolákba, ahol ma már igénylik is a mozgalmat. Szerinte nem egy emberként lépnek fel az egyes iskolák, ezért a differenciálódást ki kellene mutatni. Vannak a gimnáziumi tanárok között békebizottsági tagok is, ugyanakkor vannak reakciók is, tehát a rétegződés megmutatkozik. Ne alakítsunk külön bizottságot a mozgalom keretében. A tanárokat az aktív munkába be kell venni, és az iskolában kell velük elsősorban foglalkozni.

Neves mozgalmi papok foglalkoznak a tanárokkal ilyen témákról [!]: alkotmánytan, hazafiság, 10 éves a békemozgalmat, állam és egyház viszonya, valamint a vietnami útról is tartottak előadást. Új módszerek kialakítását a mozgalom részéről nem tartja szükségesnek, mert szerinte azok már kialakultak. Ezeket a módszereket kell egyre pozitívabb tartalommal megtölteni és fejleszteni.

Az illetékes megyei katolikus bizottságok intenzívebben foglalkozzanak az egyházi középiskolákkal. Ahol erre szükség van, személycserét is javasol. Ki kell mutatni, hol van szükség erre. Kihangsúlyozza, hogy az állami támogatás csökkentése kihúzná a talajt ezen iskolák alól. Ha viszont többet adunk a tanároknak, nagyobb követelményeket támaszthatunk feléjük, magyarul: érvényesüljön az anyagi érdekeltség elve a tanároknál.

Az egész iskolakérdést a szerzetesrendek problémájával együtt kell tárgyalni. Szerinte több anyag áll rendelkezésre, mint amennyit tartalmaz a jelentés, ugyanakkor az anyagot rövidíteni lehet és kell, mert az egyes előbb is fennállott helyzetet nem kell állandóan ismertetni. Kifogásolja, hogy a jelenlegi anyag nem utal egy néhány évvel korábban készített anyagra.

Érdekes lenne tudni, hogy a marxista tantervre hogyan reagálnak. Mit mondanak az együttműködés érdekében és mit ideológiai kérdésben.

Legányi^[62] szerint az ő gimnáziumukat másodrendűnek tartják az állami szervek. Csak a legalapvetőbb kérdéseket kell tárgyalni.

7) Bai László^[63] elvtárs:

Jóval több anyaggal rendelkezünk, hiszen Győr és Pannonhalma is többet adott, illetve ezekkel az iskolákkal kapcsolatban is többet adtunk. Javasolja, hogy az egyes gimnáziumokba együtt kellene kimenni. Tanári értekezletre meghívhatnák az egyes mozgalmi vezetőket. A diákokkal az iskola nagyon szoros kapcsolatot tart fenn az első 5. évi találkozóiig, amikor ezt a kapcsolatot újból megalapozzák. Idős, volt diákoknak is van kapcsolata az intézettel, sok esetben akkor is, ha nem maradt vallásos. A mai meglévő adatokat nem látja indokoltnak az egyes jelentésekbe foglalni.

8) Csala László^[64] elvtárs:

Az anyagot összegyűjteni, még külső szervektől is. (Megyei Művelődésügyi osztályoktól is.)

Május 1-ig elkészíteni az új anyagot, ami foglalja magába a MM, KISZ véleményét is. Ugyanakkor a javaslatokat is elkészíteni.

Az irat jelzete: MNL OL XIX-A-21-d-0026-1-1963 – Eredeti, gépelt.

[1] GÁRDONYI MÁTÉ: Túlélés – együttműködés – ellenállás. A Katolikus egyház stratégiái a „népi demokráciában”. In: BALOGH MARGIT (szerk.): *Felzetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után*. Bp., 2008, 149–157.

[2] MÉSZÁROS ISTVÁN: *...Kimaradt tananyag... Diktatúra és az egyház 1945–1956*. Bp., 1994.

[3] A négy szerzetesrend: bencés, piarista, ferences és a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolánövérék.

[4] TOMKA FERENC: *Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945–1990 és az ügynökkérdés*. Bp., 2005.

[5] PUSZTAI GABRIELLA: *Kimaradt generációk. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 7.* 1996. 3–4. sz. 155–165.

[6] SZALAI BÉLA: *Mozaikok, Pannonhalma, 1956*. Bp., 2009, 32.

[7] GEREKEN FERENC: *Egy diákközösség útja – szociológiai megközelítésben. Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára, Kézirattár, é. n.*

[8] Kongrua: a papság ellátásáról való gondoskodás olyan esetekben, amikor a lelkipásztori hivatallal nem jár együtt megfelelő javadalmazás.

[9] MÉSZÁROS: *...Kimaradt tananyag... 84–85.*

[10] Drahos Péter: *Katolikus iskolák az államosítás után. Educatio, 1992. 1. sz. 46–64.*

[11] Mindezek alapján az 1960-ban kibocsátott érettségiknek a 2,5%-át szerezhették meg katolikus gimnáziumban, az 1974-es Ratkó-korszaknak köszönhető demográfiai csúcs évében pedig csupán 1,3%-át. CSEJOSZKI MIHÁLY: *Katolikus nevelés a politikai diktatúra oktatási rendszerében – a Pannonhalmi Bencés Gimnázium oktatásszociológiai vizsgálata (1950–1990). Magyar Pedagógia, 2012. 3. sz. 149–166.*

[12] KEMENES LÁSZLÓ: A mai katolikus középiskolák. In: TURÁNYI LÁSZLÓ (szerk.): *Magyar Katolikus Almanach*. Bp., 1988, 258–275.

[13] MÉSZÁROS: ...*Kimaradt tananyag*... 88–89.; Uő: *Iskola Szent Márton hegyén*. Pannonhalma, 1990, 128.

[14] Ezt jól érzékelteti a pannonhalmi gimnáziumból felvételiző diákok száma. A rendszerváltást megelőző években, 1978 és 1988 között egyetemre és főiskolára jelentkező 749 diákból mindössze 326 nyert felvételt felsőoktatási intézménybe, ami a jelentkezők 44%-a. CSEJOSZKI: i. m. 152.

[15] BALOGH MARGIT: „Isten szabad ege alatt” – az egyházak Magyarországon 1945 és 1948 között. In: Uő (szerk.): *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után*. Bp., 2008, 49–60.

[16] 1958 és 1982 között 795 katolikus gimnáziumban érettségizett fiú jelentkezett egyházmegyei vagy szerzetesi szemináriumba, valamint 33 lány az iskolanővérek rendjébe. A szemináriumok hallgatóinak száma 1955 és 1985 között 2296 fő volt, vagyis a katolikus iskolákból érkező és teológiai képzésben résztvevő hallgatók a diákság körülbelül 35%-át jelentették. KEMENES LÁSZLÓ: A mai katolikus középiskolák. In: TURÁNYI LÁSZLÓ (szerk.): *Magyar Katolikus Almanach*. Bp., 1988, 258–275.; SZALAI JÁNOS: A papi utánpótlás. In: *Magyar Katolikus Almanach*... 147–156.

[17] TOMKA: i. m. 167–170.

[18] MÉSZÁROS: ...*Kimaradt tananyag*... 88–89.

[19] CSEJOSZKI: i. m. 152.

[20] MÉSZÁROS: *Iskola Szent Márton hegyén*... 88–89.

[21] ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*. Bp., 2010, 457–458.

[22] NAGY PÉTER TIBOR: A Nappali és felnőtt középiskolai érettségivel rendelkezők aránya a rövid huszadik században. *Magyar Pedagógia*, 2007. 2. sz. 123–139.

[23] ADRIÁNYI GÁBOR: *A Katolikus Egyház története a 20. században, Kelet-, Közép-Kelet és Dél-Európában*. Győr. 2005, 190–192.; Soós Viktor Attila: *Az Állami Egyházügyi Hivatal archontológiája – Az ÁEH szervezeti felépítése, nemzetközi kapcsolatai és dolgozóinak hivatali pályaképe*. Doktori disszertáció, 2014. 6–10.

[24] TOMKA: i. m. 96–99.

[25] KISASSZONDY ÉVA: *Az Állami Egyházügyi Hivatal iratanyagának jegyzékei*. I. kötet. Adattár. A Magyar Országos Levéltár segédletei 17. Bp., 2005, 7–9.

[26] SZABÓ CSABA (szerk.): *Egyházügyi hangulat-jelentések, 1951, 1953*. Bp., 2000; KÖRPECZI BÓCZ EDIT: *Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége*. Bp., 2004; KÖBEL SZILVIA: „Oszd meg és uralkodj!” *Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–1989 között*. Bp., 2005.

[27] Az 1961. évi III. törvény a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről.

[28] Az esztergomi és pannonhalmi iskolák esetében a diákok 100%-a volt elhelyezhető kollégiumban.

[29] Kézrel írt feljegyzés.

[30] Nem olvasható.

[31] A vizsgált korszakban a nyolc szerzetesi gimnáziumban összesen 2560 diák tanulhatott tanévenként.

[32] Az 1961-es oktatási reform egyik – elhibázott – eleme az ún. 5+1-es gimnáziumi rendszer bevezetése volt. Ennek lényege, hogy a hatodik tanítási napon nem elméleti, hanem gyakorlati oktatásban részesültek a diákok. Ezzel kívánták alkalmassá tenni a diákokat a termelőmunkába történő eredményes részvétellel.

[33] Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium. Valójában ekkor már a népművelési és az oktatásügyi minisztérium látta el a VKM munkáját.

[34] A táblázat valójában az iskolába járó diákok számát mutatja.

[35] Fekete Antal (1911–1994): piarista szerzetes, pap-tanár.

[36] Jól rendezett hadsereg.

[37] Szentbeszéd, buzdító szónoklat.

[38] Geröfy Béla (1913–1985): római katolikus pap, címzetes prépost.

[39] Kézrel írott kiegészítés a lap szélén: „Mi miért nem határozzuk meg, hogy mit nézzenek meg?”

[40] A tanulók egy csoportjának tanulmányi és nevelési felügyelője.

[41] Kézrel írott kiegészítés a lap szélén.

[42] Országos Béketanács Katolikus Bizottsága.

[43] Kommunista Ifjúsági Szövetség.

[44] Csala László (1900–1978): az ÁEH főosztályvezetője.

[45] Kézrel írt kiegészítés.

[46] Prantner József (1911–1975): az ÁEH elnöke. Az ÁEH munkatársainak életrajza a Nemzeti Emlékezet Bizottsága online adatbázisa alapján: <https://neb.hu/hu/allami-egyhazugyi-hivatal> [5]. (Utolsó letöltés dátuma: 2021. február 12.)

[47] Szerényi Sándor (1905–2007): az MSZMP KB tagja és az MSZMP KB Pártfőiskola igazgatója.

[48] Telepó Sándor (1929–): az ÁEH előadója.

[49] Nem olvasható, gépelt törlés.

[50] Magyar Honvédelmi Szövetség.

[51] Göloncsér József (1931–): az ÁEH főelőadója.

[52] Hadkiegészítő Parancsnokság.

[53] Benczedy József: (1921–2016): a Művelődésügyi Minisztérium főosztályvezetője.

[54] Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottsága.

[55] Nem olvasható, gépelt törlés.

[56] Somos Ferenc (1921–): az ÁEH főelőadója.

[57] Művelődésügyi Minisztérium.

[58] Szakmai vonalon.

[59] Elvtárs.

[60] Herling Jakab (1926–1981): az ÁEH csoportvezetője.

[61] A Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban 1962 áprilisában a rendőrség által politikai szervezkedésnek vélt események következtében az iskola igazgatója lemondásra kényszerült, két szerzetestanárt elhelyeztek Pannonhalmáról, és több diák ellen is fegyelmi eljárást folytattak le.

[62] Legányi Norbert (1906–1987): bencés szerzetes, főapát, pedagógus. A bencés rendbe 1924-ben lépett be, 1929-ben tett fogadalmat, 1930-ban szentelték pappá. Fizika-matematika szakos tanárként a győri, esztergomi és pannonhalmi bencés gimnáziumokban oktatott. 1947-től gimnáziumi igazgató, 1952-től a főmonostor perjele, 1958–1969 között a bencés rend főapátja volt. Erről a tisztségéről 1969 januárjában lemondott. Ezután hét éven át a székesfehérvári Papi Otthon lakója volt. 1976-ban visszatért Pannonhalmára.

[63] Bai László (1930–): az ÁEH fősztályvezetője.

Címkék:

[egyház](#) ^[6]

[diktatúra](#) ^[7]

[oktatás](#) ^[8]

[Kádár-korszak](#) ^[9]

[Állami Egyházügyi Hivatal](#) ^[10]

Kiadás: 21. évfolyam (2021) 2. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/az-egyhazi-iskolak-jo-hirenek-ma-is-van-alapja-adalekok-a-hazai-katolikus-gimnaziumok-tortenetehez>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/az-egyhazi-iskolak-jo-hirenek-ma-is-van-alapja-adalekok-a-hazai-katolikus-gimnaziumok-tortenetehez>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fortepan_vojnich_pal_-_fortepan_43794.jpg

[3] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fortepan_hamori_gyula_-_miksath_ter_fortepan_108469.jpg

[4] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fortepan_hamori_gyula_-_knezich_utca_3-13_patrona_hungariae_gimnazium_fortepan_108470.jpg

[5] <https://neb.hu/hu/allami-egyhazugyi-hivatal>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/egyhaz>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/diktatura>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/oktatas>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kadar-korszak>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/allami-egyhazugyi-hivatal>